YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / IYUL / 7-SON, II-QISM

Google scholar

RePEc RESEARCH PAPERS IN ECONOMICS

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, iyul. II-qism

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor Genera's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:
""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali
O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

GERMANIYA VA XITOY TAJRIBASI ASOSIDA O‘ZBEKISTONNING YASHIL EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI....12
To‘xliyeva Gulrux Dovron qizi
Djurayeva Rano Abdullayevna

TASHKILOT MUVAFFAQIYATIDA XODIMLARNI BOSHQARISH VA KUCHLI JAMOANING O‘RNI....24
Abdullayeva Dinora Abduali qizi

YASHIL ISH O‘RINLARINING IQTISODIY AHAMIYATI VA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA SOHASIDA YASHIL ISH O‘RINLARI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI....28
Rahmatova Nargizaxon A’zamxonovna
Atoyev Navro‘zbek Rinatovich

YO‘L XO‘JALIGI SOHASINI MOLIYALASHTIRISH HAMDA YO‘L AKTIVLARINI BOSHQARISHDA XALQARO TAJRIBA....35
Shikirov Feruz Boxodirovich

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING INVESTITSIYALASH SAMARADORLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNI QIYOSIY TAHLILI....39
Jo‘rayeva Moxinur Axmadjon qizi

HUDUDLARNING QIYOSIY USTUNLIKLARI ASOSIDA YUQORI DAROMADLI ISH O‘RINLARINI YARATISH: “HUDUD–IXTISOSLASHUV–KASB–ISH BERUVCHI–DAROMAD” MODELI....49
Abdumukhtarov Anvarjon Akramjonovich

QURILISH XIZMATLARI KO‘RSATUVCHI KORXONALARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI SHAKLLANTIRISH SSENARIYLARI....55
Mamadiyev Ahmad Ulashovich

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA O‘ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING SOLIQ-BYUDJET MEXANIZMLARI....62
Shokirova Dildora Shoyim qizi

O‘ZBEKISTONDA AVTOMOBIL YO‘LLARI TARMOG‘INING HOZIRGI HOLATI VA YO‘L QURILISHI XIZMAT KO‘RSATISHINI RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI TAHLILI....66
Qurbonov Sharofiddin Xurramovich

ONLAYN VA SKORING TIZIMLARI ORQALI BERILADIGAN TEZKOR KREDITLARNI SUG‘URTALASHDAGI YANGI TENDENSIYALAR....73
Yusupov Ruslan Muxtarovich

ASSESSMENT MODEL FOR THE EFFECTIVENESS OF PUBLIC SERVICE TRANSFORMATION IN THE DIGITAL ECONOMY....81
An Kwangmin

BIRLIK DOIRADA ANALITIK FUNKSIYALAR UCHUN YUQORI TARTIBLI DIFFERENSIAL SUBKOORDINATSIYA VA SUPERORDINATSIYA XOSSALARI....87
Jabborov Nasridin Mirzoodilovich
Sadullayeva Gulasal Ulug‘bek qizi

SOLID PROPELLANT COMPOSITION AND ITS EFFECT ON THE LAUNCH PERFORMANCE OF MODEL ROCKETS....93
Karimov Mustafo Aminboevich
Berdiyev Usmon Tolib o‘g‘li

BANKLAR ORQALI KORXONALARNING INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI....97
Gafurova Dilshoda Farxotovna

ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTION PRACTICES ACROSS ECONOMIC SECTORS....102
Tolqin Imomqulov

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ulugbek Turaqulov
INNOVATSION MEXANIZMLAR ASOSIDA O‘ZBEKISTONDA MIGRATSIYA JARAYONLARINI SAMARALI BOSHQARISH 105

Yoqubjon Toxirov
O‘ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA TARKIBIY TAHLILI 109

Muxtarov Botir Abdusattarovich
СТРУКТУРА ФОРМИРОВАНИЯ СТОИМОСТИ В ТЕКСТИЛЬНОЙ И ШВЕЙНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА: СДВИГ ЭКСПОРТНОЙ СТРУКТУРЫ ОТ ПРЯЖИ К ГОТОВОЙ ПРОДУКЦИИ 114

Муниса Турдибаева
OILAVIY KORXONALARNI BOSHQARISHDA ULARNING IQTISODIY MEXANIZMIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARDAN FOYDALANISH TAHLILI 124

Sultonov Bobirmirzo Mavlonjon o‘g‘li
QURILISH MATERIALLARINI ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISH HAJMINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI........ 133

Toshpulatov Asronbek Mutalibovich
KICHIK BIZNES SOHASIGA INVESTITSIYALARNI JALB ETISHNING XORIJIY TAJRIBASI........ 139

Bolliyev Shamsiddin Tursunmamatovich
O‘QUV MARKAZLARI MISOLIDA ZAMONAVIY VA AN’ANAVIY MARKETINGNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI 143

Dilshodjon Khikmatov
РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ФАКТОРА В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ ЧЕРЕЗ ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ 151

Тожихонов Жавохир Алимджанович
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI 157

Dadaboyeva Marg‘uba Mamasoliyevna
HUDUDIY SANOAT RIVOJI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INSTITUTSIONAL VA IQTISODIY VOSITALARI HAMDA KORXONA MEXANIZMINI BAHOLASH USLUBIYOTI........ 164

Yusupova Nigina Djurayevna
O‘ZBEKISTONDA BOJXONA TO‘LOVLARINING DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI FISKAL AHAMIYATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI........ 169

Fayzullayev Farrux Sharofovich
АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА УЧАСТИЯ БАНКОВ В ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТАХ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО АДАПТАЦИИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА 178

Юлдашева Шохсанам Дилмурадовна
ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ В ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ ЛОГИСТИКЕ (SMART LOGISTICS)........ 182

Мурадов Бахром Акрамжанович
Машарипов Масуд Нуможонович
ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ СТАНДАРТЫ КАК ДРАЙВЕР ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ТРАНСФЕРА: ВЛИЯНИЕ НА ЭКСПОРТНУЮ ПОЛИТИКУ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН........ 187

Тураева Сурия Тельмановна
Мерзаитова Хилола Наби кизи
TURIZM SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHDA BOJXONA XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI 198

Ergashev Qobiljon Ernazarovich
TIJORAT BANKLARIDA RISKKA YO‘NALTIRILGAN ICHKI AUDITNI TASHKIL ETISHNING XALQARO STANDARTLAR BILAN INTEGRATSIYALASHGAN ALGORITMI........ 203

Narziyev Xayotjon Azamatovich
MOLIYAVIY INVESTITSIYALARNING QADRSIZLANISHINI KUTILAYOTGAN KREDIT ZARARLARI (ECL) MODELI ASOSIDA HISOBGA OLISH METODIKASI 210

Jumamurodov To'libay Yeldashbayevich
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR QADRSIZLANISHIDAN KO'RILGAN ZARARLARNI TAN OLISH, TAQSIMLASH VA QAYTA TIKLASH OPERATSIYALARINING HISOB TA'MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH 216

Fayzullayev Begzod Baxtiyor o'g'li
YENGIL SANOAT KORXONALARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINI TASHKIL ETISHNING OPTIMAL MODELI VA FAOLIYATI SIFATINI BAHOLASH TIZIMI 222

Tojiyeva Shahlo Mahmatmurodovna
DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATIDA «XAVF TAHLILI» TUSHUNCHASINING IQTISODIY MOHIYATI VA XAVFLARNI KOMPLEKS TASNIFLASH 229

G'ayimov Abdumalik Norbekovich
DAVLAT XARIDLARI AUDITIDA MUHIMLIKNI (MATERIALLIKNI) ANIQLASH USLUBI 235

Rajabov Shuxrat Ismayilovich
DAVLAT SEKTORI ICHKI AUDITIDA MUHIMLILIK VA RISK DARAJALARINI ANIQLASH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH: BIG DATA VA MASHINAVIY O'RGANISHGA ASOSLANGAN IT-AUDIT PLATFORMASI KONSEPSIYASI 241

Ismatillayev Baypo'lat Xushvaqtovich
ICHKI AUDITNING GLOBAL STANDARTLARI TALABLARINI TIJORAT BANKLARI AMALIYOTIGA JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 249

Ismailov Azizbek Madaminovich
AHOLI REAL DAROMADLARINI OSHIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI 258

Toshtemirov Shohruh Toshpo'latovich
SUG'URTA TASHKILOTLARIDA SUG'URTA ISHINI YURITISH XARAJATLARI: TAHLIL VA ANALITIK HISOBNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 265

Murodov Habibullo Qodir o'g'li
NUKUS SHAHRI MISOLIDA MAHALLALARNING DEMOGRAFIK SIG'IMI ASOSIDA LOKAL XIZMAT KO'RSATISH OBYEKTLARINI NORMATIV LOYIHALASHTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI 273

Bauetdinov Berdaq Zinatdin o'g'li
OLIY TA'LIM MUASSASALARINING INSTITUTSIONAL MUSTAQILLIGI VA TASHKILIY SAMARADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK 278

Berdiyev Sunnatullo Alikulovich
IQTISODIY O'SISH VA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA YASHIL FISKAL SIYOSATNI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI 283

Madaminova Maftuna Baxtiyor qizi
DAVLAT BUDJETIDA SOLIQ TUSHUMLARI O'ZGARISHINING EKONOMETRIK TADQIQOTI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 288

Suvanova Muxlisa Umar qizi
ENERGETIKA RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY-MATEMATIK MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH 292

Masharipov Aziz Axmadjanovich
ENERGETIKA INFRATUZILMASI RIVOJLANISHINING HUDUD IQTISODIY O'SISHIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK BAHOLASH 297

Sadullayev Axmadjon Ikrom o'g'li
TOVAR YETKAZIB BERISH ZANJIRINI BOJXONA NAZORATI MAQSADLARIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI 303

Kilichov Nazar Bafoyevich
Ergashev Qobiljon Ernazarovich
VINOCHILIK SANOATI KORXONALARIDA MOLIYAVIY HISOBOT AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 310

Botirov Lazizbek Botirovich
KATTA MA'LUMOTLAR ASOSIDA TURISTIK XIZMATLARGA BO'LGAN TALABNI PROGNOZLASHNING IQTISODIY-MATEMATIK MODELINI ISHLAB CHIQISH 314

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Temirov Elyor Iskandarovich
TIJORAT BANKLARIDA DEPOZIT BAZASI SAMARADORLIGINING IQTISODIY MOHIYATI 322
Marpatov Shavkat Mavlonxonovich
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIGA AJRATILAYOTGAN BANK KREDITLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH 328
Alijonov Ilyosbek Alijonovich
THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF NON-PERFORMING LOANS AND THEIR IMPLICATIONS FOR BANK OPERATIONAL EFFICIENCY 334
Rustamov Jonibek Ravshanbek o‘g‘li
IQTISODIY TARMOQLAR RIVOJIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION KREDITLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 341
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o‘g‘li
TASHQI SAVDONI BOZOR NAZARIYASI ASOSIDA MINTAQANING BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARI 346
Dilnoza Ochilova Ismoil qizi
TO‘QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNING SINERGIK SAMARALARINI BAHOLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH 351
Qurbonov Jasurbek Pozilovich
LOGISTIK TERMINALLAR FAOLIYATINI EKSPERT BAHOLASH USULI ASOSIDA TADQIQ ETISH 357
Zohidov Muhriddin G‘ofurjon o‘g‘li
Jumayev Sherzod Bahrom o‘g‘li
SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA XIZMATLAR SOHASINING IJTIMOIYIQTISODIY KO‘RSATKICHLARI VA HUDUDIY TAFOVUTLAR DARAJASI 367
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich
Sherzodova Diyora Sherzod qizi
QASHQADARYO VILOYATINING IJTIMOIYIQTISODIY OMILLARNING AHOLI FAROVONLIGIGA TA’SIRINI STATISTIK BAHOLASH 373
Maxmatqulova Hikoyat G‘iyosiddin qizi
DIGITAL NOMADS AND THE CHANGING FACE OF GLOBAL TOURISM 379
Sirojiddinova Shahrizoda Davronovna
O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI 385
Sharipov Tohir Miraximovich
URGANCH JAMOAT TRANSPORTI YO‘NALISHLARINING MURAKKABLIK DARAJASINI BAHOLASH USLUBI 390
Abdullayeva Shahzodaxon Fazliddin qizi
AUDIT O‘TKAZISH USLUBIYOTINI KORXONANI HAYOTIY AYLANISH BOSQICHLARI TAHLILI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH: USLUBNING MOHIYATI 395
Muydinov Erkin Djamaldinovich
HUDUDLARNING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHDA KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI 399
Raximov Jo‘rabek Raximovich
MINTAQA IQTISODIYOTINI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI 405
Mahmatrayimov Shahzod
HUDUDLAR IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH JARAYONLARIDA RAHBAR KADRLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 410
Bekchanov Davron Masharipovich
O‘ZBEKISTON TASHQI SIYOSATIDA KO‘P VEKTORLILIK: XITOY, ROSSIYA VA G‘ARB O‘RTASIDA MUVOZANATNI TA’MINLASH STRATEGIYASI 419
Omonova Maxliyo
Haydarova Malika
QISHLOQ XO‘JALIGIDA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-USLUBIY

ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI..423
Djalalova Durdona Dilshodbekovna
QURILISHDAGI IQTISODIY TEJAMKORLIK ASOSIDA LEGO G'ISHT
MATERIALLARINI TAHLIL QILISH 427
Askarov Xasanjon
RIVOJLANGAN DAVLATLARDA YER VA SUV RESURSLARINI
INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARISH TAJRIBASI 432
Matkarimov Mansur
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING INNOVATSION RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI..439
Madrakhimov Kakhramon
Vaisov Dilshod Ibodullayevich
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE GLOBAL LABOR MARKET..445
Rahmatova Nargizaxon A'zamxonovna
Xamrayeva Sevinch Ikromjonovna
ROBOTLASHTIRISHNING MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI: ISH O'RINLARINING
QISQARISHI YOKI YANGI KASBLAR TRANSFORMATSIYASI..451
Usmonov Farrux Furqatovich
Azimov Mirsaid Salimovich
TASHQI IQTISODIY FAOLIYATDA NOTARIF CHORALARNI QO'LLASHDA
XAVFNI BOSHQARISH TIZIMINING O'RNI VA AHAMIYATI..456
Muzaffarov Azimjon Ashraf o'g'li
EXAMINING LEADERSHIP DIFFERENCES BETWEEN
FEMALE AND MALE MANAGERS..460
Dilafruz Kuchkorova
ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR
HISOBINI MHXS (MOLIYAVIY HISOBNING XALQARO STANDARTI)
TALABLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH 468
Abdimurodov Baxrom Ochilovich
O'ZBEKISTON SHAROITIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI..................................473
Abdukarimova Muslima Abduaziz qizi
HUDUDLARDA TURIZMNI IMMERSIV TAJRIBALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING
TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH..477
Kasimova Yulduz Baxtiyorovna
DAVLAT TIBBIY SUG'URTASIDA STRATEGIK XARID: PASSIV
MOLIYALASHTIRISHDAN STRATEGIK XARIDGA O'TISHNING NAZARIY ASOSLARI...................................485
Kilichev Fazliddin Usmanovich
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА В
РЕГИОНАХ УЗБЕКИСТАНА..493
Шадманова Мадинахон Омонулла кизи
ОТ УПРАВЛЕНИЯ МЕРОПРИЯТИЯМИ К УПРАВЛЕНИЮ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ
КАПИТАЛОМ: DATA-INFORMED МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕАУДИТОРНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УНИВЕРСИТЕТАХ УЗБЕКИСТАНА..501
Сабиров Алишер Саибович
ИЗУЧЕНИЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ И КОНТРОЛЯ В ПРОЦЕССЕ
УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В ООО «SATURN METAL» 509
Мусаева Шоира Азимовна
O'ZBEKISTON IQLIM SHAROITIDA DONADOR O'G'ITLARDAN SAMARALI FOYDALANISH
ORQALI QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 518
Boltayev Baxriddin
O'ZBEKISTON SHAROITIDA ZAMONAVIY TURIZM TALABLARIGA
MOS TURISTIK RESURSLAR SALOHIYATI 525
Suyunov Alijon
BOSHQARUV MEXANIZMLARING RAQOBAT STRATEGIYASI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI.........................530
Islomov Shuhrat Ma'rufjonovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Nabiyeva Zumrad Zafarovna
CRM TIZIMINING NAZARIY-ASOSIY TAMOYILLARI VA ULGURJI SAVDODA ROLI 536
Islomov Shuhrat Marufjonovich
Raimova Diyora Botirovna
INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF THE TRANSFORMATIONAL MODEL
OF THE DIGITAL ECONOMY UNDER GLOBALIZATION 541
Abruyeva Xilola Sherbekovna
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIGA RAHBAR KADRLAR TAYYORLASHDA MENTORLIK
TIZIMINI JORIY ETISH SAMARADORLIGI 551
Xurshida Maxmadaminova
EKOLOGIK INNOVATSIYALAR ORQALI BIOIQTISODIYOT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 556
Odiljonov Turopjon Erkinjon o‘g‘li
AGRAR SEKTORDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI SAMARADORLIGIGA
HUDUDIY OPTIMALLASHTIRISH YONDASHUVI 560
Qurbonov Alisher Boboqulovich
TABIIY MONOPOL KORXONALARNI BOSHQARISHNING INNOVATSION
TASHKILIYIQTISODIY MODELINI ISHLAB CHIQISH 568
Umarova Irodaxon Nuraliyevna
O‘ZBEKISTONDA EKOTURIZM RIVOJLANISH KO‘RSATKICHLARINI
KOMPLEKS BAHOLASH VA IQTISODIY TAHLIL QILISH 575
Shoraximov Shomansur Shomaxmudovich
KICHIK TADBIRKORLIK FAOLIYATI BARQARORLIGINI TA’MINLASH VA
RIVOJLANTIRISH MASALALARI 582
Jo‘raxonov Muzaffar Eskandarovich
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KORPORATIV KREDITLASHDA SUN’IY
INTELLEKT VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA KREDIT RISKLARINI
BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 590
Yuzbayeva Shaxsanam Ma’rufovna
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA KUTUBXONA
TIZIMIDA PLATFORMA JORIY ETISHNING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI 595
Madaminov Shoxruxbek Ma’rufjon o‘g‘li
HUDUDLARDA SOLIQ XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING ARIMA MODELI
ASOSIDAGI PROGNOZ SSENARIYLARI 602
Mamatraimov Uchqun Xushmamatovich
QISHLOQ XO‘JALIGI IQTISODIYOTIDA INNOVATSION YANGILIKLARNI QO‘LLASH 607
Umaraliyeva Nasiba
O‘ZBEKISTONDAGI DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALARNI
XUSUSIYLASHTIRISHDA KORPORATIV BOSHQARUVNING AHAMIYATI 610
Sanjarov Zuxriddin Dilshod o‘g‘li
TASHQI SAVDONI RIVOJLANTIRISHDA KLASTERNING AHAMIYATI VA
MINTAQA IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI 616
Latipov Xursandbek Durdiboy o‘g‘li
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQARUVCHI
KORXONALARDA INNOVATSION BOSHQARUVNI RIVOJLANTIRISHGA
QARATILGAN ISLOHOTLAR 622
Fayzullayev Jonibek Mambetsaliy o‘g‘li
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA BUDJETDAN TASHQARI TUSHUMLAR
HISOBINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 627
Abduraxmonov Saidqosimxon Abduhamid o‘g‘li
INNOVATSION MASOFAVIY BANK XIZMATLARINI KO‘RSATISHNI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 631
D. M. Kallibekov
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI
MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINING EKONOMETRIK MODELI
VA ISTIQBOL PROGNOZI («NKMK» AJ MISOLIDA) 635

Jumaniyazova Feruza Rajabovna
KORXONALAR STRATEGIK RIVOJLANISHINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI: NAZARIY YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR 641
Rasulov Baxtiyor Bahodirovich
KICHIK BIZNESDA ISHLAB CHIQARISH RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI KOMPLEKS DIAGNOSTIKA QILISH 647
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna
TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MENEJMENT TIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIYUSLUBIY ASOSLARI 653
Sobirov Shohruh Shuxratovich
SUT QORAMOLCHILIGIDA SUT TANNARXI O‘ZGARISHINI OMILLI TAHLIL QILISH VA UNI PASAYTIRISH IMKONIYATLARI 658
Abduganiyeva Dildora Bobir qizi
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ 663
Алманов Хуршид Исмоилович
O‘ZBEKISTON TURIZM SOHASIDA MEHMONXONA XO‘JALIKLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINING HOZIRGI HOLATI VA TAHLILI 670
Rahimov Hasan Abdusaitovich
UO‘K (UDC): 657.421.3:004 AKT SOHASIDA NOMODDIY AKTIVLAR HISOBI VA AUDITINING NAZARIYMETODOLOGIK ASOSLARI 674
Ishankulov Izzatilla Nurillayevich
O‘ZBEKISTONDA INNOVATSION FAOLLIK VA KAMBAG‘ALLIK KO‘RSATKICHLARI DINAMIKASINING TIZIMLI TAHLILI (2019–2024-YILLAR) 679
Amrullayev Dadaxon
YENGIL SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI TA’MINLASHDA INVESTITSIYALARNING ROLI 684
Haydarova Shoxista Davronovna
G‘ALLACHILIK KLASTERLARIDA HISOB SIYOSATINI SCHYOTLAR REJASI VA AVTOMATLASHTIRILGAN BUXGALTERIYA DASTURLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 689
Yuldashev Sherali Xaitovich
MAHSULOT TANNARXI HISOBINING MILLIY VA XALQARO TIZIMLARI, ULARNI O‘ZARO MUVOFIQLASHTIRISHNING ALOHIDA YO‘NALISHLARI 697
Razzoqov Abbos Abdumalik o‘g‘li
TARAQQIY ETGAN MAMLAKATLARDA TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY MODELLARI VA USTUVOR YO‘NALISHLARI 701
Ergashev Azizxon Avazxon o‘g‘li
MILLIY IQTISODIYOT SOHALARINI KREDITLASH ISTIQBOLLARI 709
Shodiyev Odiljon Salim o‘g‘li
ORGANIK QISHLOQ XO‘JALIGI VA MAHSULOTLARGA OID MA’LUMOTLAR BAZASINI YARATISH VA RAQAMLASHTIRISH 714
Shavqidinova Dilnavoz
Abror Mamasadikov
OCHIQ IQTISODIYOT SHAROITIDA KAPITAL OQIMLARI VA DOLLARLASHUVNING MILLIY VALYUTA BARQARORLIGIGA TA’SIRI: NAZARIY ASOSLAR 719
G‘afurov Olimjon G‘olib o‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

OCHIQ IQTISODIYOT SHAROITIDA KAPITAL OQIMLARI VA DOLLARLASHUVNING MILLIY VALYUTA BARQARORLIGIGA TA’SIRI: NAZARIY ASOSLAR

G‘afurov Olimjon G‘olib o‘g‘li
Toshkent davlat agrar universiteti
Agroiqtisodiyot kafedrasi
iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
E-mail :olimjon.gafurov.95@mail.ru
E-mail: gofurov_o@nuu.uz
ORCID: 0009-0005-9255-2092

Annotatsiya. Ochiq iqtisodiyot sharoitida kapital oqimlari va dollarlashuv jarayonlarining milliy valyuta barqarorligiga ta’sir mexanizmlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Mundell–Fleming modeli, trilemma, Mundell–Fleming–Obstfeld yondashuvi, valyuta substitutsiyasi, Original Sin, balans ta’sirlari va Sudden Stop konsepsiyalari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilib, ularni O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy sharoitiga tatbiq etish imkoniyatlari baholanadi. Kapital kirishi va chiqishining valyuta kursiga qisqa va uzoq muddatli ta’siri, dollarlashuvning monetar siyosat transmissiya mexanizmini zaiflashtiruvchi omil sifatidagi roli, Original Sin effektining rivojlanayotgan mamlakatlarning tashqi qarz jalb etish imkoniyatlariga ta’siri hamda balans ta’sirlarining moliyaviy inqirozga olib keluvchi mexanizmlari yoritiladi. O‘zbekistonda 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan valyuta siyosatini liberallashtirish jarayonlari nazariy modellar asosida baholanadi.

Kalit so‘zlar: kapital oqimlari, dollarlashuv, milliy valyuta barqarorligi, Mundell–Fleming modeli, trilemma, valyuta substitutsiyasi, Original Sin, balans ta’sirlari, Sudden Stop, monetar siyosat.

Аннотация. В условиях открытой экономики теоретически анализируются механизмы влияния потоков капитала и процессов долларизации на стабильность национальной валюты. Во взаимосвязи рассматриваются модель Манделла–Флеминга, трилемма, подход Манделла–Флеминга–Обстфельда, валютное замещение, концепции «первородного греха» (Original Sin), балансовых эффектов и «внезапной остановки» (Sudden Stop), а также оцениваются возможности их применения к экономическим условиям Республики Узбекистан. Раскрываются краткосрочное и долгосрочное влияние притока и оттока капитала на валютный курс, роль долларизации как фактора, ослабляющего трансмиссионный механизм денежно-кредитной политики, влияние эффекта «первородного греха» на возможности привлечения внешнего долга развивающимися странами, а также механизмы балансовых эффектов, способных привести к финансовому кризису. Процессы либерализации валютной политики, осуществляемые в Узбекистане с 2017 года, оцениваются на основе теоретических моделей.

Ключевые слова: потоки капитала, долларизация, стабильность национальной валюты, модель Манделла–Флеминга, трилемма, валютное замещение, первородный грех, балансовые эффекты, внезапная остановка, денежно-кредитная политика.

Abstract. In an open economy, the mechanisms through which capital flows and dollarization affect national currency stability are theoretically analyzed. The Mundell–Fleming model, the policy trilemma, the Mundell–Fleming–Obstfeld framework, currency substitution, Original Sin, balance-sheet effects, and the Sudden Stop concept are examined in an interconnected manner, and their applicability to the economic conditions of the Republic of Uzbekistan is assessed. The short- and long-term effects of capital inflows and outflows on the exchange rate, the role of dollarization as a factor weakening the monetary policy transmission mechanism, the implications of Original Sin for developing countries’ ability to attract external debt, and the mechanisms through which balance-sheet effects may contribute to financial crises are discussed. Uzbekistan’s currency policy liberalization process, implemented since 2017, is evaluated on the basis of relevant theoretical models.

Keywords: capital flows, dollarization, national currency stability, Mundell–Fleming model, policy trilemma, currency substitution, Original Sin, balance-sheet effects, Sudden Stop, monetary policy.

KIRISH

Global moliyaviy integratsiyaning kuchayishi rivojlanayotgan mamlakatlarning kapital oqimlaridagi keskin tebranishlarga ta'sirchanligini oshirmoqda. Ushbu jarayon, ayniqsa, milliy moliyaviy tizimlarida dollarlashuv darajasi yuqori bo'lgan va institutsional rivojlanish jarayonlari davom etayotgan mamlakatlarda valyuta barqarorligini ta'minlash masalasining dolzarbligini oshiradi. O'zbekiston Respublikasi 2017-yilda amalga oshirilgan valyuta liberalizatsiyasi natijasida ochiq iqtisodiyot tamoyillariga bosqichma-bosqich o'tdi va shu tariqa xalqaro kapital oqimlarining ta'siri tobora ortib bordi. Mazkur holat milliy iqtisodiyot uchun ham imkoniyatlar, ham xatarlar manbai bo'lib xizmat qiladi.

Moliyaviy globalizatsiya nazariyasi nuqtai nazaridan, xorijiy kapitalning kirib kelishi iqtisodiy o'sishni jadallashtirishi, investitsion salohiyatni oshirishi va texnologik transfertga imkon yaratishi mumkin (Obstfeld & Taylor, 2004). Shu bilan birga, kapital oqimlarining to'satdan to'xtashi yoki teskari yo'nalish kasb etishi — Sudden Stop hodisasi — valyuta devalvatsiyasi, inflyatsiya sur'atlarining oshishi va moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi omillarni yuzaga keltirishi mumkin (Calvo, 1998). Mazkur ikki tomonlama ta'sir Trilemma deb ataluvchi siyosat dilemmasida o'z aksini topadi: biror bir mamlakat ayni vaqtda erkin kapital harakati, mustaqil monetar siyosat va barqaror valyuta kursini birgalikda ta'minlay olmaydi (Mundell, 1963; Fleming, 1962)[1].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, dollarlashuv jarayoni mazkur masalani yanada murakkablashtiradi. Chet el valyutasida nominatsiyalangan depozit va kreditlar ulushining yuqoriligi monetar siyosatning uzatish mexanizmi samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi, Original Sin effekti esa rivojlanayotgan mamlakatlarning xalqaro bozorlarda o'z milliy valyutasida qarz jalb etish imkoniyatlari cheklanganligini tavsiflaydi (Eichengreen, Hausmann & Panizza, 2003). Natijada valyuta devalvatsiyasi korporativ va bank sektorlarining moliyaviy holatiga balans ta'sirlari orqali sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin (Cespedes, Chang & Velasco, 2004).

Yuqoridagi nazariy konsepsiyalarni yagona analitik doirada birlashtirgan holda, kapital oqimlari va dollarlashuvning milliy valyuta barqarorligiga ta'sir mexanizmlarini O'zbekiston sharoitida baholash imkonini beradigan nazariy asosni shakllantirish tadqiqotning asosiy maqsadi hisoblanadi. Tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo'lib, zarur o'rinlarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Davlat statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari bilan tasdiqlanishi nazarda tutilgan.

Tadqiqot gipotezasi: ochiq iqtisodiyotga o'tish sharoitida yuqori dollarlashuv darajasi va institutsional rivojlanish xususiyatlari kapital oqimlarining milliy valyuta barqarorligiga ta'sirini kuchaytiradi hamda monetar siyosat samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi[2].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kapital oqimlari, valyuta kursi va monetar siyosat o'rtasidagi munosabatlar iqtisodiy tadqiqotlarning uzoq tarixiga ega. Bu sohadagi fundamental nazariy asos Mundell (1963) va Fleming (1962) tomonidan yaratilgan Mundell–Fleming (MF) modeli hisoblanadi. Mazkur model ochiq iqtisodiyotda monetar va fiskal siyosatning samaradorligini valyuta rejimi va kapital harakatchanligi kontekstida tahlil qiladi. MF modeliga ko'ra, kapital harakatchanligi yuqori bo'lgan sharoitda qalqib yuruvchi valyuta kursi tizimida monetar siyosat ishlab chiqarishga ta'sir ko'rsatadi, biroq fiskal multiplikator nolga tenglashadi; aksincha, belgilangan valyuta kursi tizimida monetar siyosat samarasiz, fiskal siyosat esa samarali bo'ladi.

Trilemma yoki Mumkin bo'lmagan uch birlik (Impossible Trinity) konsepsiyasi Mundell (1963) tamoyillari asosida Obstfeld va Taylor (2004) tomonidan rivojlantirildi. Ushbu konsepsiya mamlakat monetar siyosatining uchta maqsadi — kapital erkinligi, valyuta kursi barqarorligi va mustaqil monetar siyosat — orasidan bir vaqtning o'zida ikkitasinigina tanlash mumkinligini tasdiqlaydi. O'zbekiston 2017-yilgi liberalizatsiyadan avval kapital nazorati va monetar mustaqillikni birgalikda saqlab, barqaror kursni ta'minlagan bo'lsa, 2017-yildan keyin kapital erkinlashuvi va erkin suzuvchi kurs sari siljish ro'y berdi, bu esa monetar mustaqillikni saqlab qolish vazifasiga qo'shimcha talablarni yuzaga keltirdi[3].

Dollarlashuv iqtisodiyotini nazariy jihatdan birinchilardan bo'lib tahlil qilgan McKinnon (1982) valyuta substitutsiyasi (currency substitution) konsepsiyasini ishlab chiqdi. Unga ko'ra, aholi va tadbirkorlarning milliy valyutaning sotib olish qobiliyatiga bo'lgan ishonchi pasayganda, ular chet el valyutasiga o'tadi, bu esa milliy pulga bo'lgan talabning barqarorligiga ta'sir ko'rsatadi. Keyinchalik Ize va Levy-Yeyati (2003) dollarlashuvning minimal dispersiya portfeli modelini taklif qildi: undagi tahlilga ko'ra, dollarlashuv darajasi real valyuta kursi nobarqarorligiga nisbatan inflyatsiya nobarqarorligining nisbati bilan belgilanadi. Ushbu model O'zbekiston sharoitida dollarlashuv dinamikasini tushuntirishda muhim analitik vositaga aylanadi.

Original Sin konsepsiyasi Eichengreen va Hausmann (1999) tomonidan kiritilib, keyinchalik Panizza (2003) bilan birgalikda rivojlantirildi. Ushbu konsepsiya rivojlanayotgan mamlakatlarning xalqaro moliya bozorlarida o'z milliy valyutasida uzoq muddatli qarz jalb etish imkoniyatlarining cheklanganligini tavsiflaydi. Natijada mamlakatlar tashqi qarzlarini chet el valyutasida jalb etishga ehtiyoj sezadi, bu esa valyuta nomuvofiqligini

(currency mismatch) vujudga keltiradi va devalvatsiya bilan bog‘liq xatarlarni oshiradi.

Balans ta’sirlari (Balance Sheet Effects — BSE) nazariyasi Cespedes, Chang va Velasco (2004) tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, valyuta devalvatsiyasining korporativ va bank sektorlari balanslariga deflyatsion ta’sirini tavsiflaydi. Agar korxonalar chet el valyutasida qarz olib, daromadini milliy valyutada olsa, devalvatsiya real qarz yukini oshirishi va to‘lov qobiliyatiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Mazkur zanjir — valyuta nomuvofiqligi, devalvatsiya va moliyaviy inqiroz — 1997-yilgi Osiyo moliyaviy inqirozida, 1998-yilgi Rossiya inqirozida va 2001–2002-yillardagi Argentina inqirozida yaqqol namoyon bo‘lgan.

Sudden Stop (to‘satdan to‘xtash) konsepsiyasi Calvo (1998) tomonidan taklif qilingan bo‘lib, xorijiy kapitalning to‘satdan oqib ketishi va yangi kapital kirishining to‘xtab qolishini tavsiflaydi. Ushbu hodisa, odatda, rivojlanayotgan mamlakatlarda valyuta kursining sezilarli o‘zgarishi va ishlab chiqarish hajmining pasayishi bilan birgalikda ro‘y beradi. Calvo va Reinhart (2002) “qo‘rqinchli suzish” (fear of floating) deb ataluvchi hodisani aniqladi: suzuvchi valyuta kursini rasman e’lon qilgan ko‘pgina mamlakatlar amalda kurs tebranishlarini cheklashga qaratilgan aralashuvlarga murojaat etadi, chunki valyuta tebranishlari dollarlashgan iqtisodiyotda sezilarli real xarajatlarni yuzaga keltirishi mumkin[4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-analitik metodologiya asosida qurilgan bo‘lib, iqtisodiyotning ochiq tizim sifatidagi funksional tavsifiga tayanadi. Tadqiqotda quyidagi metodlar majmuasidan foydalanilgan:

Birinchidan, tizimli tahlil metodi qo‘llanildi: Mundell–Fleming, Trilemma, valyuta substitutsiyasi, Original Sin va BSE nazariyalari alohida konsepsiyalar sifatida emas, balki birlashgan nazariy tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Har bir konsepsiya o‘zidan oldingi nazariy muammoning yechimi yoki yangi tahliliy savolni ilgari suruvchi yondashuv sifatida taqdim etiladi.

Ikkinchidan, komparativistika metodi tatbiq etildi: dollarlashgan iqtisodiyotlar tajribasi, xususan, Argentina (1990), Peru (2000) va Armaniston tajribasi O‘zbekiston sharoiti bilan taqqoslandi. Taqqoslash metodologik asosda amalga oshirilib, har bir holatda institutsional shart-sharoitlar, dollarlashuv darajasi va kapital rejimi aniqlandi.

Uchinchidan, tadqiqotda nazariy modellarning formal tavsifi berildi. MF modelida IS–LM–BP tizimidan, Trilemma modelida uchburchak diagramma tarzidagi tasvirdan, BSE tahlilida esa balans varaqasi tenglamalaridan foydalanildi. Barcha tenglama va formulalar iqtisodiy mazmunni oydinlashtiradigan shaklda taqdim etildi.

To‘rtinchidan, O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish metodi qo‘llanildi. Nazariy modellarning o‘zgaruvchilari O‘zbekiston iqtisodiyotining institutsional xususiyatlari, jumladan, pul o‘tkazmalarining yuqori ulushi, xomashyo eksportiga bog‘liqlik, bank tizimining dollarlashuv darajasi va Markaziy bankning valyuta zaxiralari siyosati nuqtai nazaridan interpretatsiya qilindi[5].

TAHLIL VA NATIJALAR

Mundell–Fleming (MF) modeli ochiq iqtisodiyotdagi barqarorlashish jarayonini uchta bozor — tovar bozori (IS), pul bozori (LM) va to‘lov balansi (BP) — o‘rtasidagi muvozanat sifatida tavsiflaydi. Klassik MF modelini quyidagi tizim sifatida yozish mumkin:

$$IS: Y = C\ Y{-}T + I\ r + G + NX\ e, Y, Y^*$$
$$LM: M/P = L\ r, Y$$
$$BP: CA\ e, Y, Y^* + KA\ r - r^* - E\ \Delta e = 0$$

Bu yerda Y — yalpi ishlab chiqarish, e — nominal valyuta kursi, r — ichki foiz stavkasi, r* — xorijiy foiz stavkasi, EΔe — kutilayotgan devalvatsiya, NX — sof eksport, CA — joriy hisob va KA — kapital hisobidir.

O‘zbekiston sharoitida MF modelini qo‘llashda bir qator muhim institutsional xususiyatlarni hisobga olish zarur. Birinchidan, O‘zbekiston kichik ochiq iqtisodiyot (small open economy) maqomiga ega: u xorijiy narxlar va foiz stavkalarini, ya’ni r* va P* ni ekzogen omillar sifatida qabul qiladi. Ikkinchidan, pul o‘tkazmalari YaIMning muhim ulushini tashkil etadi; mazkur oqim NXni mustahkamlash orqali valyuta kursiga bosim yaratadi va LM egri chizig‘ining siljishiga ta’sir ko‘rsatadi. Uchinchidan, bank sektorida kreditlashning dollarlashgan tuzilmasi sababli foiz stavkasidan pul-kredit siyosati vositasi sifatida samarali foydalanish imkoniyatlari nisbatan cheklangan[6].

MF modeli doirasida monetar siyosatning samaradorligi valyuta rejimiga ko‘ra farqlanadi. Erkin suzuvchi kurs sharoitida pul taklifining oshirilishi, agar kapital erkin harakatlansa, valyuta kursining zaiflashishiga (e↑) olib keladi, bu esa sof eksportni ko‘paytiradi (NX↑) va ishlab chiqarishni rag‘batlantiradi. Biroq, agar iqtisodiyot yuqori darajada dollarlashgan bo‘lsa, valyuta kursining zaiflashuvi import narxlari orqali inflyatsiyani kuchaytirishi va real sotib olish qobiliyatini kamaytirishi mumkin. Natijada ishlab chiqarish hajmining emas, balki xarajatlarning

o'sishi kuzatilishi ehtimoli yuzaga keladi. O'zbekiston sharoitida bu holat 2022–2023-yillarda rubl va tenge devalvatsiyasiga bog'liq import narxlari inflyatsiyasi orqali kuzatildi.

Trilemma (Impossible Trinity) konsepsiyasi mamlakatlarni monetar siyosatning uchta maqsadidan ikkitasini tanlashga majbur qiladi. Ushbu holat uchta ideal siyosiy konfiguratsiyani yuzaga keltiradi: i) valyuta ittifoqi — kurs barqarorligi va kapital erkinligi, monetar mustaqilliksiz, masalan, AQSH dollari bloki; ii) valyuta nazorati — monetar mustaqillik va kurs barqarorligi, kapital cheklovlari bilan; iii) erkin suzish — monetar mustaqillik va kapital erkinligi, barqaror kurs kafolatisiz[7] (1-jadval).

1-jadval

Kapital oqimlari va dollarlashuvning milliy valyuta barqarorligiga ta'sir mexanizmlari [8][1]

Omil	Mexanizm	Ta'sir yo'nalishi	Asosiy nazariy manba
Kapital kirishining ko'payishi	Valyuta kursining mustahkamlanishi (appreciation)	Eksport raqobatbardoshligiga ta'sir	Mundell–Fleming modeli
Kapital chiqishi (Sudden Stop)	Keskin devalvatsiya, zaxiralarning kamayishi	To'lov balansida bosim yuzaga kelishi	Calvo (1998), Dornbusch (1976)
Dollarlashuvning oshishi	Monetar siyosat samaradorligining pasayishi	Transmissiya mexanizmining zaiflashuvi	Ize & Levy-Yeyati (2003)
Balans ta'sirlari (Balance Sheet Effects)	Valyuta nomuvofiqligi va moliyaviy barqarorlikka ta'sir	Moliyaviy xatarlarning kuchayishi	Cespedes et al. (2004)
Original Sin effekti	Tashqi qarzni milliy valyutada jalb etish imkoniyatlarining cheklanganligi	Valyuta riskining oshishi	Eichengreen et al. (2003)
Foiz stavkasi farqi (Interest Rate Differential)	Carry trade oqimlari	Valyuta kursi tebranishlarining kuchayishi	Uncovered Interest Parity (UIP)

Dollarlashuv va monetar transmissiya mexanizmining zaiflashuvi

Dollarlashuv (dollarization) iqtisodiyotlardagi monetar siyosat transmissiyasiga kamida to'rtta kanal orqali ta'sir ko'rsatadi. Birinchi kanal — kredit kanali: agar bank kreditlarining katta qismi chet el valyutasida berilsa, Markaziy bankning ichki foiz stavkasini o'zgartirishi kredit xarajatlariga nisbatan kamroq ta'sir ko'rsatadi, chunki valyuta kreditlarining narxi, asosan, LIBOR/SOFR va valyuta kursi bo'yicha kutilmalar bilan belgilanadi.

Ikkinchi kanal — valyuta kursi kanali: dollarlashgan iqtisodiyotda devalvatsiya nafaqat eksport raqobatbardoshligini oshiradi, balki chet el valyutasidagi qarzlarning real yukini ham sezilarli darajada oshiradi. Bu balans ta'siri keyingi bandda batafsil ko'rib chiqiladi, ammo bu yerda shuni ta'kidlash lozimki, devalvatsiya inflyatsiyaning import qilinishi (pass-through effect) va aholi sotib olish qobiliyatining pasayishi orqali agregat talabga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Uchinchi kanal — pul talabining nobarqarorligi: Ize va Levy-Yeyati (2003) modeliga ko'ra, agar inflyatsiya nobarqarorligi real valyuta kursi nobarqarorligidan yuqori bo'lsa, iqtisodiy agentlar chet el valyutasini qiymatni barqaror saqlash vositasi sifatida afzal ko'radi. Bunday sharoitda milliy valyutadagi pul talabi funksiyasi nobarqaror bo'lib, agregat M2 yoki tor M1 pul massasiga asoslangan monetar maqsadlash samaradorligi pasayishi mumkin.

To'rtinchi kanal — inflyatsion kutilmalar: yuqori darajada dollarlashgan iqtisodiyotlarda aholi inflyatsiya kutilmalarini shakllantirishda narxlarning dollardagi ifodasiga murojaat qiladi. Bu holat Markaziy bankning inflyatsiyani maqsadlash (Inflation Targeting — IT) tizimiga o'tishini murakkablashtiradi, chunki monetar siyosatning nominal yakor funksiyasi nisbatan zaiflashadi.

Ushbu masala O'zbekiston uchun ham dolzarb hisoblanadi. O'zbekiston hukumati va yirik davlat korxonalari xalqaro bozorlarda, asosan, AQSH dollari yoki yevroda denominatsiyalangan suveren yevroobligatsiyalar orqali qarz jalb etadi. Bu esa davlat balansida valyuta nomuvofiqligini vujudga keltiradi: so'mda olinadigan soliq daromadlari yevro yoki dollarda to'lanadigan qarz xizmatiga to'liq mos kelmaydi. Agar so'm sezilarli darajada zaiflashsa, tashqi qarzga xizmat ko'rsatishning YaIM va byudjet xarajatlaridagi nisbiy ulushi oshadi.

Shuningdek, xususiy sektor uchun ham Original Sin mantig'i amal qiladi. O'zbekiston korxonalari xorijiy banklardan yoki xalqaro moliya institutlaridan, jumladan, Jahon banki, YTTB va OTBdan kredit olganda, odatda, AQSH dollari, yevro yoki SDRda denominatsiyalangan mablag'larni jalb etadi. Agar ushbu korxonalarning daromadlari so'mda shakllansa, keyingi devalvatsiya real qarz yukini oshirib, to'lov qobiliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Mazkur xatar, ayniqsa, infratuzilma, qurilish va savdo sektorlarida nisbatan yuqori[9].

1 Muallif ishlanmasi

Cespedes, Chang va Velasco (2004) tomonidan ishlab chiqilgan balans ta'sirlari (BSE) modeli devalvatsiyaning firma balanslariga ta'sirini rasmiylashtiradi. Model quyidagi mexanizmni tasvirlaydi:

Agar korxona chet el valyutasida LF (foreign currency liabilities) miqdorida qarzdor bo'lib, aktivlari va daromadlari milliy valyutada LAni tashkil etsa, valyuta kursining zaiflashuvi (e↑) korxonaning sof kapitalini (net worth) NW = LA − eLF tenglamasi bo'yicha pasaytiradi. Sof kapitalning bunday pasayishi kreditorlar va banklarning korxonaga bo'lgan ishonchiga ta'sir ko'rsatadi, yangi kredit olish imkoniyatlarini cheklaydi va investitsiyalarning qisqarishiga olib keladi. Bu zanjir agregat talabni pasaytirib, ishlab chiqarish hajmining yanada qisqarishiga sabab bo'lishi va noqulay muvozanat (bad equilibrium) holatini yuzaga keltirishi mumkin.

O'zbekiston sharoitida Sudden Stop ehtimoli bir nechta omillarga bog'liq. Birinchidan, pul o'tkazmalariga bog'liqlik: Rossiya va Qozog'istondan keladigan mehnat muhojirlarining pul o'tkazmalari YaIMning sezilarli ulushini tashkil etadi. Mazkur oqimning kamayishi joriy hisob balansiga ta'sir ko'rsatishi va so'mga bosimni kuchaytirishi mumkin. 2022-yilda sanksiyalar kontekstida Rossiya iqtisodiyotiga nisbatan yuzaga kelgan noaniqlik buning yaqin misollaridan biridir. Ikkinchidan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar konsentratsiyasi: TXIning ayrim sektorlar va mamlakatlar bo'yicha to'planishi Sudden Stop xavfiga ta'sir ko'rsatadi. Uchinchidan, xomashyo eksportiga bog'liqlik: neft-gaz va oltin narxlarining pasayishi joriy hisob balansiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin[10] (2-jadval).

2-jadval

Trilemma doirasida siyosat variantlari va O'zbekiston amaliyoti[2]

Siyosat varianti	Trilemma burchagi	Afzalliklari	Kamchiliklari	O'zbekiston amaliyoti
Erkin valyuta kursi + monetar mustaqillik	Kapital erkinligi + monetar mustaqillik	Inflyatsiyani boshqarish imkoniyati, tashqi shoklarga moslashuv	Valyuta kursi tebranishlari, dollarlashuv riski	2017-yildan boshlab qisman amalda
Valyuta kursini boshqarish + kapitalning cheklanishi	Kurs barqarorligi + monetar mustaqillik	Inflyatsiyani nazorat qilish, tashqi shoklardan himoyalanish	Kapital samaradorligining pasayishi, islohotlar sur'atining sekinlashishi	2017-yilgacha amalda
Valyuta bog'liqligi (Currency Board/ Peg)	Kurs barqarorligi + kapital erkinligi	Inflyatsion kutilmalarni pasaytirish, ishonch samarasi	Monetar mustaqillikning cheklanishi, asimmetrik shoklar	Rasman qo'llanilmagan
Inflyatsiyani maqsadlash (Inflation Targeting)	Monetar mustaqillik + kapital erkinligi	Narxlar barqarorligi, shaffoflik	Tashqi shoklar ta'sirida kurs tebranishlari	2023–2025-yillarda o'tish bosqichida

Konseptual mexanizm sxemasi

Ochiq iqtisodiyotda kapital oqimlari va dollarlashuvning milliy valyuta barqarorligiga ta'sir mexanizmi quyidagi konseptual sxema asosida ifodalanadi:

1. Tashqi omillar bloki: global foiz stavkalari, xomashyo narxlari, rivojlangan mamlakatlar monetar siyosati, geosiyosiy tavakkalchiliklar.

2. Kapital oqimlari bloki: portfel investitsiyalari, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar, pul o'tkazmalari, qarz oqimlari → valyuta kursiga bosim.

3. Trilemma bloki: monetar mustaqillik ↔ valyuta kursi barqarorligi ↔ kapital erkinligi; bir vaqtning o'zida faqat ikkitasini tanlash mumkin — uchburchak konfiguratsiyasi.

Ko'rib chiqilgan nazariy konsepsiyalarning sintezi O'zbekiston uchun bir nechta muhim analitik xulosalarni shakllantirish imkonini beradi.

Birinchidan, Mundell–Fleming va Trilemma konsepsiyalari nuqtai nazaridan, O'zbekistonning 2017-yildan keyingi monetar siyosat strategiyasida trilemma doirasidagi ustuvorliklarni yanada aniq belgilash imkoniyati mavjud. De-yure inflyatsiyani maqsadlash tizimiga o'tish e'lon qilingan bo'lsa-da, de-fakto valyuta kursiga nisbatan boshqariladigan suzish (managed float) amaliyoti saqlanib qolmoqda. Bunday oraliq holat Trilemma nazariyasi nuqtai nazaridan monetar transmissiya mexanizmi va valyuta kursi barqarorligi o'rtasidagi muvozanatni yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

2 Muallif ishlanmasi

Ikkinchidan, dollarlashuv va transmissiya mexanizmi masalasi O‘zbekiston uchun dolzarb ahamiyatga ega. Ize–Levy-Yeyati modeliga ko‘ra, inflyatsiya nobarqarorligi real valyuta kursi nobarqarorligidan yuqori bo‘lsa, aholi chet el valyutasini afzal ko‘rishi mumkin. 2017-yilgi liberalizatsiyadan keyingi davrda ayrim yillarda inflyatsiyaning 10–15 foizdan yuqori bo‘lishi va so‘m kursidagi o‘zgarishlar ushbu ikki omilning ham sezilarli bo‘lganligini ko‘rsatadi. Demak, dollarlashuv bosimi har ikkala kanal orqali ham saqlanib qolgan.

Uchinchidan, BSE xatari O‘zbekiston moliya sektori uchun tarkibiy ahamiyatga ega bo‘lgan masalalardan biri hisoblanadi. Bank tizimidagi chet el valyutasidagi kreditlar va depozitlarning yuqori ulushi devalvatsiya epizodlarida banklar va qarzdor korxonalar balansiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu xatar, ayniqsa, davlat tasarrufidagi korxonalar va davlat banklari uchun muhim bo‘lib, ular ko‘pincha xorijiy valyutadagi kreditlarni jalb qilib, milliy valyutada faoliyat yuritadi.

To‘rtinchidan, O‘zbekiston Original Sin bilan bog‘liq masalalarni bosqichma-bosqich yumshatib bormoqda. Suveren yevroobligatsiyalar emissiyasi xalqaro bozorlarga integratsiyani ta’minlashi bilan birga, davlat balansida valyuta nomuvofiqligini yuzaga keltirishi mumkin. Milliy valyutadagi instrumentlar bozorini rivojlantirish, masalan, so‘mda denominatsiyalangan davlat obligatsiyalarini rezidentlar va norezidentlarga chiqarish, mazkur xatarni kamaytirish yo‘lidagi muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

Beshinchidan, Sudden Stop xavfi O‘zbekiston uchun e’tibor talab qiladigan potensial omillardan biri bo‘lib qolmoqda. Pul o‘tkazmalariga bog‘liqlik, xomashyo eksportining konsentratsiyasi va bank tizimining tashqi shoklarga moslashuv imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurati mavjud. Markaziy bankning valyuta zaxiralari esa Sudden Stop epizodlarida bufer vazifasini bajarishi uchun Guidotti–Greenspan nisbatini barqaror darajada saqlab turishi muhim[11].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ochiq iqtisodiyot sharoitida kapital oqimlari va dollarlashuvning milliy valyuta barqarorligiga ta’siri birlashgan nazariy doira asosida tahlil qilindi.

1. Mundell–Fleming modeli va Trilemma konsepsiyasi O‘zbekiston monetar siyosatini de-yure inflyatsiyani maqsadlash, de-fakto boshqariladigan suzish tarzida tavsiflash uchun analitik asos beradi. Bunday aralash tizim nazariy jihatdan yanada asoslashni va izchil o‘tish strategiyasini talab etadi.
2. Dollarlashuv O‘zbekistonda monetar transmissiya mexanizmi samaradorligiga ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy tarkibiy omillardan biri hisoblanadi. Ize–Levy-Yeyati modeliga asoslanib aytish mumkinki, dollarlashuvni kamaytirish uchun nafaqat foiz stavkasi siyosatini takomillashtirish, balki inflyatsiya nobarqarorligini kamaytirish va real valyuta kursi tebranishlarini samarali boshqarish ham muhim ahamiyatga ega.
3. Original Sin effekti tashqi qarz jalb etishda valyuta nomuvofiqligining saqlanib qolishiga ta’sir ko‘rsatadi. Milliy valyutada chiqariladigan davlat qimmatli qog‘ozlari bozorini rivojlantirish Original Sin ta’sirini kamaytirishning amaliy yo‘li sifatida tegishli institutsional siyosatni talab etadi.
4. Balans ta’sirlari bilan bog‘liq xatarlar O‘zbekiston korporativ va bank sektorlari uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, makroprudensial nazorat tizimini takomillashtirish va valyuta nomuvofiqligi monitoringini tizimli ravishda yo‘lga qo‘yishni taqozo etadi.
5. Sudden Stop xavfiga qarshi choralar tizimi xalqaro zaxiralarni Guidotti nisbati asosida yetarli darajada saqlash, kapital oqimlariga nisbatan moslashuvchan makroprudensial instrumentlardan foydalanish hamda xalqaro moliya institutlari bilan oldindan muvofiqlashtirilgan mexanizmlarni shakllantirishni qamrab olishi lozim. Ushbu yo‘nalishlar O‘zbekiston monetar arxitekturasining muhim elementlari bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Calvo, G. A. Capital flows and capital-market crises: The simple economics of sudden stops / G. A. Calvo // Journal of Applied Economics. — 1998.
2. Calvo, G. A. Fear of floating / G. A. Calvo, C. M. Reinhart // The Quarterly Journal of Economics. — 2002.
3. Cespedes, L. F. Balance sheets and exchange rate policy / L. F. Cespedes, R. Chang, A. Velasco // American Economic Review. — 2004.
4. Dornbusch, R. Expectations and exchange rate dynamics / R. Dornbusch // Journal of Political Economy. — 1976.
5. Eichengreen, B. Exchange rates and financial fragility / B. Eichengreen, R. Hausmann // NBER Working Paper. — 1999.
6. Eichengreen, B. Currency mismatches, debt intolerance, and the original sin: Why they are not the same and why it matters / B. Eichengreen, R. Hausmann, U. Panizza // NBER Working Paper. — 2003. — No. 10036.

7. Fleming, J. M. Domestic financial policies under fixed and under floating exchange rates / J. M. Fleming // IMF Staff Papers. — 1962.
8. Ize, A. Financial dollarization / A. Ize, E. Levy-Yeyati // Journal of International Economics. — 2003.
9. McKinnon, R. I. Currency substitution and instability in the world dollar standard / R. I. McKinnon // American Economic Review. — 1982.
10. Mundell, R. A. Capital mobility and stabilization policy under fixed and flexible exchange rates / R. A. Mundell // Canadian Journal of Economics and Political Science. — 1963.
11. Obstfeld, M. Global Capital Markets: Integration, Crisis, and Growth / M. Obstfeld, A. M. Taylor. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/2

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz